

УДК 616.311.2-002.153-085

DOI <https://doi.org/10.35220/2078-8916-2022-45-3.15>

О.Є. Номеровська,

аспірантка, Одеський національний медичний
університет, Валіховський провулок, 2, м. Одеса,
Україна, індекс 65082, office@onmedu.edu.ua

А.А. Карман,

асистент кафедри ортодонції, Одеський
національний медичний університет, Валіховський
провулок, 2, м. Одеса, Україна, індекс 65082, Україна,
office@onmedu.edu.ua

В.Н. Горохівський,

доктор медичних наук, Одеський національний медичний
університет, Валіховський провулок, 2, м. Одеса,
Україна, індекс 65082, Україна, office@onmedu.edu.ua

Т.В. Дієва,

доктор медичних наук, ПЗВО «Міжнародний класичний
університет ім. Пилипа Орлика», вул. Котельна, 2,
м. Миколаїв, Україна, індекс 54003, diev777@ukr.net
Одеський національний медичний університет,
Валіховський провулок, 2, м. Одеса, Україна, індекс
65082, office@onmedu.edu.ua

Є.В. Дієв,

доктор медичних наук, ПЗВО «Міжнародний класичний
університет ім. Пилипа Орлика», вул. Котельна, 2,
м. Миколаїв, Україна, індекс 54003, diev777@ukr.net

**МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТРИВАЛОСТІ
НАДАННЯ ОРТОДОНТИЧНОЇ
ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ**

На її основі в 2000-2012 роках були розроблені умовні одиниці трудомісткості роботи фахівців ортопедичного профілю на основні види ортопедичної допомоги по номенклатурі того часу. В 2016 році дана методика була адаптована для проведення подібних досліджень при наданні ортодонтичної допомоги із застосуванням дентальних імплантатів. Аналіз відповідної літератури, досвід колег та наш особистий досвід довели, що вкрай необхідні наукові дослідження тривалості роботи фахівців ортодонтичного профілю на надання найбільш поширених видів ортодонтичної допомоги, які базуються на загальних принципах сучасних уніфікованих системах обліку та контролю праці фахівців. Проведено консультаційне опитування 25 лікарів-ортодонтів різної кваліфікації на предмет застосування ними в повсякденній практиці найбільш поширених видів ортодонтичної допомоги. Згідно результатам дослідження, 25 лікарів (100 %) вказали, що в своїй повсякденній роботі застосовують брекети різноманітних конструкцій, 5 лікарів (20 %) вказали, що застосовують тільки незнімні ортодонтичні апарати у вигляді брекетів та ретенційні апарати, 20 лікарів (80 %) застосовують усі види ортодонтичних

апаратів як знімні так і незнімні, а саме трейнери, капи, шини, каркасні апарати, пластинкові апарати, телескопічні, гвинтові тощо. З даної кількості опитаних ніхто не застосовує у повсякденній практиці поза ротові механічні апарати.

Розглянуті питання застосування методів дослідження та методичних заходів і прийомів при визначенні тривалості клінічних процесів надання ортодонтичної допомоги в Україні. Встановлено, що норматив часу (НЧ) на надання відповідної ортодонтичної допомоги треба визначати як суму постійних (T_n) та змінно-постійних (T_{zn}) витрат робочого часу стоматолога-ортодонта за формулою $НЧ = T_n + T_{zn}$.

Ключові слова: ортодонтична допомога, брекети, ортодонтичні апарати, нормативи часу, умовні одиниці трудомісткості.

О.Е. Nomerovska,

Graduate student, Odesa National Medical University,
Valikhovsky lane, 2, Odesa, Ukraine, postal code 65082,
office@onmedu.edu.ua

A.A. Karman,

Assistant department of orthodontics, Odesa National
Medical University, Valikhovsky lane, 2, Odesa, Ukraine,
postal code 65082, office@onmedu.edu.ua

V.N. Gorokhivsky,

m.d., Odesa National Medical University, Valikhovsky
lane, 2, Odesa, Ukraine, postal code 65082,
office@onmedu.edu.ua

T.V. Diieva,

m.d., College Private Institution of Higher Education Pylyp
Orlyk International Classical University, Kotelna str., 2,
Mykolaiv, Ukraine, postal code 54003, diev777@ukr.net
Odesa National Medical University, Valikhovsky lane, 2,
Odesa, Ukraine, postal code 65082, office@onmedu.edu.ua

E.V. Diiev,

m.d., College Private Institution of Higher Education Pylyp
Orlyk International Classical University, Kotelna str., 2,
Mykolaiv, Ukraine, postal code, 54003, diev777@ukr.net

**METHODOLOGICAL ASPECTS
OF CONDUCTING A SCIENTIFIC
RESEARCH OF ORTHODONTIC CARE
DURATION IN UKRAINE**

On its basis, in 2000-2012, conventional units of labor intensity of orthopedic specialists' work were developed for the main types of orthopedic care according to the nomenclature of that time. In 2016, this technique was adapted to conduct similar studies in the provision of orthodontic care using dental implants. Analysis of the relevant literature, the experience of colleagues and our personal experience have proved that scientific studies of the duration of work of orthodontic specialists are extremely necessary to provide the most common types of orthodontic care, which are based on the general

principles of modern unified systems of accounting and control of specialists' work. A consultation survey of 25 orthodontists of various qualifications was conducted on the subject of their use in everyday practice of the most common types of orthodontic care. According to the results of the study, 25 doctors (100 %) indicated that they use braces of various designs in their daily work, 5 doctors (20 %) indicated that they use only fixed orthodontic appliances in the form of braces and retention appliances, 20 doctors (80 %) use all types of orthodontic appliances, both removable and fixed, namely trainers, mouthguards, splints, frame appliances, plate appliances, telescopic, screw, etc. Of the given number of interviewees, no one uses extra-oral mechanical appliances in everyday practice. The issues of the application of research methods and methodical measures and techniques in determining the duration of clinical processes of orthodontic care in Ukraine are considered. It has been established that the time standard (TS) for providing appropriate orthodontic care should be determined as the sum of permanent (T_p) and variable-permanent (T_{vp}) working time costs of an orthodontist according to the formula $TS = T_p + T_{vp}$.

Key words: orthodontic care, braces, orthodontic devices, time standards, nominal units of labor intensity.

Науково-технічний прогрес в медицині взагалі і в стоматології зокрема на місці не стоїть і постійно виникає необхідність в проведенні наукових досліджень визначення критеріїв кількості і якості надання відповідної медичної допомоги в Україні. Стосовно стоматології, то одним з основних таких критеріїв є тривалість надання найбільш поширених видів відповідної допомоги у вигляді нормативів часу та умовних одиниць трудомісткості (УОТ) роботи лікарів-стоматологів та зубних техніків на всіх технологічних етапах [1].

Для подібних досліджень необхідна методична база їх проведення, яка має офіційне затвердження на рівні МОЗ України, інакше результати не будуть мати ані наукової ані юридичної спроможності. Подібна база в нашій країні є. В 1999 році була офіційно затверджена методика проведення досліджень в галузі нормування праці стоматологів-ортопедів та зубних техніків в модифікації професора Лабунця В. А. [2].

На її основі в 2000-2012 роках були розроблені умовні одиниці трудомісткості роботи фахівців ортопедичного профілю на основні види ортопедичної допомоги по номенклатурі того часу [3, 4].

В 2016 році дана методика була адаптована для проведення подібних досліджень при наданні ортодонтичної допомоги із застосуванням денціальних імплантатів [5].

Що стосується конкретно ортодонтії, то були неодноразові спроби визначити нормативи часу та показники УОТ на ортодонтичні послуги, але

вони зазнали невдачі саме через те, що ці дослідження не мали під собою наукового-методичного підґрунтя у вигляді уніфікованої системи визначення трудового навантаження фахівців відповідного профілю [6, 7].

Аналіз відповідної літератури, досвід колег та наш особистий досвід довели, що вкрай необхідні наукові дослідження тривалості роботи фахівців ортодонтичного профілю на надання найбільш поширених видів ортодонтичної допомоги, які базуються на загальних принципах сучасних уніфікованих системах обліку та контролю праці фахівців, а саме:

а) прогресивні норми труда є головними елементами системи обліку і оцінки праці та являють собою об'єктивний результат процесів встановлення величини затрат робочого часу у вигляді норм труда на виконання тих чи інших клінічних і технологічних маніпуляцій;

б) норма часу визначається як величина витрат робочого часу, встановлена для фахівців відповідної кваліфікації на виконання відповідного об'єма роботи;

в) норма виробітку – встановлений об'єм роботи, який має бути виконаний фахівцем за одиницю часу [8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15].

Виходячи з вказаного вище, метою даного дослідження є підвищення ефективності надання стоматологічної допомоги населенню України шляхом розробки методичних положень уніфікованої системи оцінки, обліку та контролю праці лікарів-стоматологів ортодонтичного профілю.

Для досягнення мети було поставлено наступне завдання:

– розробити основні методичні положення системи обліку, оцінки і контролю праці фахівців на ортодонтичному прийомі.

Матеріали і методи дослідження. Першим об'єктом дослідження були лікарі-стоматологи, що надають медичну допомогу за спеціальністю «ортодонтія» різної кваліфікації, що працюють в лікувальних закладах різної форми власності в різних регіонах країни. Предметом дослідження стала номенклатура найбільш поширених видів ортодонтичної допомоги в Україні.

Другим об'єктом дослідження стала тривалість надання стоматологічної ортодонтичної допомоги в Україні, а предметом дослідження – методичні заходи і прийоми визначення тривалості надання відповідної допомоги та розробки уніфікованої системи оцінки, обліку і контролю праці стоматологів-ортодонтів.

Результати дослідження та їх обговорювання. Згідно існуючим та офіційно затвердженим методичним положенням функціонування уніфікованих систем обліку в стоматології, наукові дослідження, у тому числі і в ортодонтії, проводяться наступними методами дослідження: обсерваційним (клінічні спостереження), аналітичним (метод системного аналізу) та дослідницьким (хронометраж).

Обсерваційний метод – це метод спостереження за будь-яким клінічним процесом без активного втручання у нього. Застосовується для збору первинних даних, вивчення структур процесів, методів та алгоритмів лікування.

Аналітичний метод дозволяє, перш за все, виявити номенклатуру ортодонтичних послуг, що найбільш поширені та реально застосовуються в лікувальних закладах України, характер та структуру елементів праці на всіх технологічних та клінічних етапах з метою встановлення об'єктивних норм труда лікарів стоматологів-ортодонтиків на надання відповідних видів медичної допомоги.

Дослідницький метод – метод хронометражних досліджень тривалості клінічних етапів ортодонтичної допомоги. Дозволяє встановити норми часу як у часовому еквіваленті так і, на їх основі, у вигляді умовних одиниць трудомісткості (УОТ).

Особливої уваги, при встановленні нормативів часу, слід приділити індексації трудових витрат на постійні витрати робочого часу лікаря-стоматолога (Тп) та змінно-повторювальні витрати робочого часу (Тзп).

Згідно офіційно затвердженій методикі визначення трудових витрат в стоматології, постійні витрати часу (Тп) – витрати, що не залежать від конструкції протезу чи апарату (наприклад зняття відбитку щелепи) та постійні при любых видах подібних втручань. Змінно-повторювальні витрати робочого часу (Тзп) – це витрати, що цілком залежать від конструкції протезу або ортодонтичної конструкції (наприклад приклеювання брекетів до зуба).

Таким чином, норматив часу (НЧ) на надання відповідної ортодонтичної допомоги будемо визначати як суму постійних (Тп) та змінно-постійних (Тзп) витрат робочого часу стоматолога-ортодонта:

$$НЧ = Тп + Тзп$$

Далі, після встановлення необхідних показників НЧ, знов таки користуючись методикою встановлення трудових витрат в стоматології, отримуємо показники норм часу лікарів-ортодон-

тів у вигляді умовних одиниць трудомісткості за формулою:

$$УОТ = Тнч / Т1уот, \text{ де:}$$

УОТ – показник умовної одиниці трудомісткості в абсолютних числах;

Тнч – норматив часу в хвилинах;

Т1уот – показник часу однієї умовної одиниці трудомісткості в хвилинали.

Слід зазначити, що показники Тнч та Т1уот слід наводити обов'язково в однакових одиницях виміру. Величина Т1уот вибирається умовно і дорівнює об'єктивному проміжку часу за який виготовляється умовна еталонна конструкція. За методикою Лабунця В. А. (1999 р.) це 60 хвилин.

Для отримання об'єктивних даних щодо номенклатури застосування найбільш поширених видів ортодонтичної допомоги в Україні, нами був проведений консультаційне опитування 25 лікарів-ортодонтиків різної кваліфікації, що працюють в лікувальних закладах різної форми власності. Аналіз отриманих результатів опитування та аналіз доступної спеціалізованої літератури дозволив встановити найбільш поширені види ортодонтичної допомоги, а саме:

- профілактичні ортодонтичні апарати – для запобігання формування деформацій зубних рядів та нормалізації функцій зубощелепної системи;
- лікувальні ортодонтичні апарати – для усунення сформованих зубощелепних аномалій;
- ретенційні – для закріплення досягнутих результатів та попередження розвитку рецидивів.
- брекети різноманітної конструкції.

З цієї кількості опитаних, 25 лікарів (100 %) вказали, що в своїй повсякденній роботі застосовують брекети різноманітних конструкцій, 5 лікарів (20 %) вказали, що застосовують тільки незнімні ортодонтичні апарати у вигляді брекетів та ретенційні апарати, 20 лікарів (80 %) застосовують усі види ортодонтичних апаратів як знімні так і незнімні, а саме трейнери, капи, шини, каркасні апарати, пластинкові апарати, телескопічні, гвинтові тощо. З даної кількості опитаних ніхто не застосовує у повсякденній практиці поза ротові механічні апарати.

Висновки: Огляд доступної спеціалізованої літератури, аналіз результатів консультаційного опитування 25 лікарів-ортодонтиків дозволяють зробити висновок, що, на сьогоднішній день, до нормування актуальні практично усі види ортодонтичної допомоги за виключенням виготовлення поза ротових апаратів механічної дії. Методичні заходи, що застосовуються для визначення трудових витрат лікарів-стоматологів взагалі, також

можуть бути застосовані в ортодонтії зокрема. Встановлено, що норматив часу (НЧ) на надання відповідної ортодонтичної допомоги треба визначати як суму постійних (Тп) та змінно-постійних (Тзп) витрат робочого часу стоматолога-ортодонта за формулою $HЧ = Tп + Tзп$.

Література:

1. Лабунець В.А. До питання про необхідність реформування методичних підходів щодо планування медичної допомоги з ортопедичної стоматології на сучасному етапі її розвитку. *Одеський медичний журнал*. 2000. № 1(57). С. 49-51.

2. Лабунець В. А., Григорович В. Р. Методологічні аспекти уніфікованої системи обліку, контролю праці стоматологів ортопедів і зубних техніків в Україні: Метод рекомендації. Одеса, 1999. 12 с.

3. Лабунець В. А., Дієва Т. В., Дієв Є. В. Методичні аспекти вивчення витрат часу медичних працівників на надання медичної допомоги. *Галицький лікарський вісник*. 2010. Т.17, № 3. С. 153-156.

4. Лабунець В. А., Дієв Е. В., Дієва Т. В. К истории становления системы учета и нормирования труда медицинских работников в клинической стоматологии. *Вісник стоматології*. 2010. № 3. С. 86-90.

5. Дієв Е. Проект общих положений единой унифицированной системы учета и оценки труда специалистов при оказании стоматологической имплантологической помощи населению Украины на всех этапах её проведения. *Modern Science*. 2015. № 6. С. 124-129.

6. Алгоритмы организации оказания амбулаторно-поликлинической стоматологической помощи / Ю. Н. Бахуринский и др. Москва.: Медицинская книга, 2008. 572 с.

7. Наказ МОЗ України № 507 від 28.12.02 р. «Про затвердження нормативів надання медичної допомоги та показників якості медичної допомоги».

8. Каганова О. С., Олесов Е. Е., Уйба В. В., Рева В. В. и др. Трудоемкость и себестоимость современного ортодонтического лечения. *Медицина экстремальных ситуаций*. 2018. № 20(4). С. 533-540.

9. Олесов Е. Е., Каганова О. С., Миргазизов М. З., Заславский С. А. и др. Трудовые и финансовые затраты при лечении зубочелюстных аномалий в период сменного прикуса // *Российский стоматологический журнал*. 2019. № 23(2). С. 76-79.

10. Олесов Е. Е., Каганова О. С., Рева В. В., Олесова В. Н., Микрюков В. В. Трудозатраты и себестоимость профилактики зубочелюстных аномалий с использованием пластинки с искусственными зубами при преждевременной потери временных зубов. *Российский стоматологический журнал*. 2018. № 22(5). С. 270-272.

11. McNamara, J. A. The timing of early orthodontic and orthopedic treatment. Presentet at the annual meeting for the American Assotiation of Orthodontists. Dallas. 2007. P. 117-234.

12. Тарасюк Т. Якими клінічними протоколами керуватися стоматологам з 1 березня. *Управління закладом охорони здоров'я*. 2021. № 2. С. 26-30.

13. Наказ МОЗ України № 751 від 28.09.2012 р. «Про створення та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги в системі Міністерства охорони здоров'я України».

14. Дієв Е. В. Методические аспекты установления норм труда стоматолога-ортопеда на изготовление мостовидных зубных протезов с опорой на имплантаты / Дієв Е. В., Обидняк В. З. // *Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції у медичних та фармацевтичних науках»*, Київ, 2016. С. 40-44.

15. Дієв Е. В., Лабунець В. А., Шнайдер С.А., Дієва Т.В. Методические подходы установления ведомственных норм времени врачей-стоматологов и зубных техников при изготовлении зубных протезов с опорой на имплантаты. *Матеріали з'їзду стоматологів України*, Львів, 20-21 жовтня 2016 року.

References:

1. Labunec', V.A. (2000). Do pytannja pro neobhidnist' reformuvannja metodychnych pidhodiv shhodo planuvannja medychnoi' dopomogy z ortopedychnoi' stomatologii' na suchasnomu etapi i'i' rozvytku [On the need to reform methodological approaches to planning medical care in orthopedic Dentistry at the present stage of its development]. *Odes'kyj medychnyj zhurnal – Odessa medical journal*, 1(57), 49-51 [in Ukrainian].

2. Labunec', V.A., & Grygorovych, V.R. (1999). *Metodologichni aspekty unifikovanoi' systemy obliku, kontrolju praci stomatologiv ortopediv i zubnyh tehnikiv v Ukraїni: Metod rekomendacii'* [Methodological aspects of the unified system of accounting and control of the work of orthopedic dentists and dental technicians in Ukraine: method of recommendation]. Одеса [in Ukrainian].

3. Labunec', V.A., Dijeва, T.V., & Dijeв, Je.V. (2010). *Metodychni aspekty vyvchennja vytrat chasu medychnyh pracivnykiv na nadannja medychnoi' dopomogy* [Methodological aspects of studying the time spent by medical workers on providing medical care]. *Galyc'kyj likars'kyj visnyk – Galician medical bulletin*. 17, 3. 153-156 [in Ukrainian].

4. Labunec, V.A., Dyeв, E.V., & Dyeва, T.V. (2010). *K ystorry stanovlennja systemy ucheta y normyrovanyja truda medycynskyh robotnykov v klynicheskoy stomatology* [On the history of the formation of the system of accounting and rationing of the work of medical workers in clinical dentistry]. *Visnyk stomatologii' – Bulletin of Dentistry*, 3,86-90 [in Ukrainian].

5. Dyeв, E.V. (2015). *Proekt obshchikh polozheniy edinoy unifitsirovannoy sistemy ucheta i otsenki truda spetsialistov pri okazanii stomatologicheskoy implantologicheskoy pomoshchi naseleniyu ukrainy na vsekhn etapakh ee provedeniya* [Draft general provisions

of the unified unified system of accounting and evaluation of the work of specialists in the provision of dental implantological care to the population of Ukraine at all stages of its implementation]. *Modern Science*, 6, 124-129.

6. Bakhurinskiy, Yu.N., Den'ga, O.V., Pavlenko, A.V., Skiba, V.Ya., Pasechnik, A.M., Mirchuk, B.N., Dragomiretskaya, M.S., Zhuk, D.D., Gorokhivskiy, V.N., Antonenko, A.I., & Chumakova, Yu.G. (2008). *Algoritmy organizatsii okazaniya ambulatorno-poliklinicheskoy stomatologicheskoy pomoshchi [Algorithms for the organization of outpatient dental care]*. M.: Meditsinskaya kniga [in Russian].

7. Nakaz MOZ Ukrai'ny № 507 vid 28.12.02 r. «Pro zatverdzhennja normatyviv nadannja medychnoi' dopomogy ta pokaznykiv jakosti medychnoi' dopomogy» [Order of the Ministry of health of Ukraine No. 507 of 28.12.02 "on approval of standards for the provision of medical care and indicators of the quality of medical care"] [in Ukrainian].

8. Kaganova O. S., Olesov E. E., Uyba V. V., Reva V. V., Tikhonov V. E., & Olesov A. E. (2018). Trudoemkost' i sebestoimost' sovremennogo ortodonticheskogo lecheniya [Labor intensity and cost of modern orthodontic treatment]. *Meditsina ekstremal'nykh situatsiy – Medicine of extreme situations*, 20(4), 533-540 [in Russian].

9. Olesov, E.E., Kaganova, O.S., Mirgazizov, M.Z., Zaslavskiy, S.A., Shugaylov, I.A., & Olesova, V.N. (2019). Trudovye i finansovye zatraty pri lechenii zubochelyustnykh anomalij v period smennogo prikusa [Labor and financial costs in the treatment of dental anomalies during the replacement bite]. *Rossiyskiy stomatologicheskij zhurnal – Russian Dental Journal*, 23(2), 76-79 [in Russian].

10. Olesov, E.E., Kaganova, O.S., Reva, V.V., Olesova, V.N., & Mikryukov, V.V. (2018). Trudozatraty i sebestoimost' profilaktiki zubochelyustnykh anomalij s ispol'zovaniem plastinki s iskusstvennyimi zubami pri prezhddevremennoy poteri vremennykh zubov [Labor costs and cost of prevention of dental anomalies using a plate with artificial teeth in case of premature loss of temporary

teeth]. *Rossiyskiy stomatologicheskij zhurnal – Russian Dental Journal*, 22(5), 270-272 [in Russian].

11. McNamara, J.A. (2007). The timing of early orthodontic and orthopedic treatment. Presentet at the annual meeting for the American Assotiation of Orthodontists. Dallas, 117-234.

12. Tarasjuk, T. (2021). Jakymy klinichnymy protokolamy keruvatysja stomatologam z 1 bereznja [What clinical protocols should dentists follow from March 1? Managing a healthcare institution], 2, 26-30 [in Ukrainian].

13. Nakaz MOZ Ukrai'ny № 751 vid 28.09.2012 r. «Pro stvorennja ta vprovadzhennja medyko-tehnologichnyh dokumentiv zi standartyzatsii' medychnoi' dopomogy v systemi Ministerstva ohorony zdorov'ja Ukrai'ny» [Order of the Ministry of health of Ukraine No. 751 of 28.09.2012 "on creation and implementation of medical and technological documents on standardization of medical care in the system of the Ministry of health of Ukraine"] [in Ukrainian].

14. Dyevev, E.V., & Obydnjak, V.Z. (2016). Metodicheskie aspekty ustanovleniya norm truda stomatologa-ortopeda na izgotovlenie mostovidnykh zubnykh protezov s oporoy na implantaty [Methodological aspects of establishing the labor standards of an orthopedic dentist for the manufacture of bridge-shaped dentures based on implants] *Zbirnyk materialiv mizhnarodnoi' naukovopraktychnoi' konferencii' «Suchasni tendencii' u medychnykh ta farmacevtychnykh naukah – Collection of materials of the international scientific and Practical Conference "current trends in medical and pharmaceutical sciences"*. Kyi'v [in Ukrainian].

15. Diev, E.V., Labunets, V.A., Shnayder, S.A., & Dieva, T.V. (2016). Metodicheskie podkhody ustanovleniya vedomstvennykh norm vremeni vrachey-stomatologov i zubnykh tekhnikov pri izgotovlenii zubnykh protezov s oporoy na implantaty [Methodological approaches to establishing departmental time standards of dentists and dental technicians in the manufacture of dental prostheses based on implants]. *Materialy z'izdu stomatologiv Ukrai'ny, L'viv*, 20-21 zhovtnja roku [in Ukrainian].